IDEALUL INTEGRĂRII CULTURALE EUROPENE ÎN PREOCUPĂRILE LINGVISTICE ALE *ŞCOLII ARDELENE*

Victor V. GRECU

Idealul integrării culturale la nivel european, alături de conştiinţa autohtonă a romanităţii şi prin aceasta, a identităţii etnice, condensat în gândirea cărturarilor din veacurile anterioare şi vehiculat în cărţile bisericeşti, şi prin erudiţia cronicarilor, îşi găseşte o primă manifestare plenară şi formulare lapidară, imperativă, în preocupările corifeilor Şcolii Ardelene[1], care, în pofida percepţiei eronate perpetuate comod până acum şi împotriva realităţii inexpugnabile, nu a reprezentat, după cum am mai avut prilejul să arătăm, şi nu reprezintă o mişcare ideologică regională, „ardeleană", limitată la spaţiul transilvan, ci este un *fenomen general românesc,* avându-şi exponenţi pe întreg cuprinsul teritoriului etno-lingvistic românesc, a cărei emulaţie ideologică de un patos şi o demnitate greu de egalat şi ale cărei preocupări, iniţiative şi acţiuni aveau în vedere întotdeauna şi cuprindeau pe toţi românii, în ofensiva generală, comună pentru emancipare naţională şi integrare în ritmul civilizaţiei europene.

Corifeii Şcolii Ardelene[2] fac din romanitatea poporului şi latinitatea limbii postulatele cardinale ale luptei lor. În gândirea acestora istoria şi limba constituiau ştiinţe naţionale, erau primele chemate, nesocotind graniţele, să întruchipeze însăşi

---

[1] Victor V. Grecu, *Şcoala Ardeleană şi unitatea limbii române literare,* Timişoara, Editura Facla, 1973, p. 98-100; 113-135.
[2] *Ibidem*, p. 24-26.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

fiinţa neamului, să releve identitatea, unitatea lui, tocmai unitatea naţională care nu putea fi altfel afirmată. De aceea cultivarea şi unificarea limbii sunt privite ca un act patriotic, de progres cultural, de renaştere românească, întru „*iubirea neamului şi cinstirea naţiei*”[3]. În această epocă a istoricilor şi gramaticienilor, latinitatea devenise dogmă în gramatică aşa cum romanitatea era dogmă în istorie, unitatea limbii şi poporului fiind ghicită în idealul latin consecvent şi unitar de odinioară. Preocupările consacrate satisfacerii deziderateloor menţionate sunt însufleţite de încrederea nelimitată în perspectivele împlinirii acestora, în *Scurte observaţii asupra Bucovinei* Ion Budai Deleanu fiind convins că „*Limba moldovenească şi, în genere, română, are toate calităţile pentru a deveni cu timpul egală în cultură cu cea italiană dacă oameni iscusiţi se vor ocupa de ea*”[4]. Idealul integrării culturale la nivel european, făurit şi promovat cu ardoare de toţi corifeii Şcolii Ardelene, având mobiluri patriotice, adaugă preocupărilor şi acţiunilor acestora o dimensiune complementară, prin care câştigă în dimensiuni şi perspective.

Produs al realităţilor istorico-politice, revendicat de stadiul evoluţiei civilizaţiei româneşti şi stimulat de reverberaţiile iluminismului european în spaţiul românesc[5], idealul integrării culturale europene cunoaşte o primă manifestare şi concretizare în tendinţa de raportare permanentă la stadiul culturii europene, cu care învăţaţii fac frecvente comparaţii.

La procesul integrării culturale la nivel european contribuia şi progresul limbii şi, prin intermediul ei, al culturii, ca principal

---

[3] *Ibidem*, p. 34-35.

[4] Ion Budai-Deleanu, *Scrieri lingvistice*, Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 39.

[5] Adriano Marino, *Iluminiştii români şi problema cultivării limbii,* în *Limba română,* XIII, 1964, nr.5, p. 469-477.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

vehicul şi factor propulsiv al acesteia, ele fiind menite să sprijine integrarea românilor în cultura europeană. În efortul masiv şi unitar, de mai bine de un secol, consacrat celor două imperative primordiale, *cultivarea şi unificarea limbii literare*[6], a cărui tensiune şi incadescenţă au cunoscut apogeul la jumătatea secolului al XIX-lea[7], declanşând „războiul limbilor", cum sugestiv l-a numit G. Bariţ[8], raportarea stării limbii noastre la stadiul altor limbi europene, luate ca termen de comparaţie sau ca model, este comună la învăţaţii vremii, în conştiinţa cărora reprezenta un act de iluminism patriotic. Unitatea şi cultivarea limbii depăşesc graniţele naţionale, devin probleme de prestigiu internaţional, fiind gândite şi apreciate pe coordonate europene, ceea ce sporea valoarea exemplului.

Încă la 1808, Programul-Manifest al „Societăţii pentru cultivarea limbii române", aparţinând lui Constantin Diaconovici Loga[9], autorul *Gramaticii româneşti* proclama că opera, generală şi comună, de emancipare culturală şi ştiinţifică, cu toate implicaţiile ei în viaţa social-politică şi propăşirea naţiunii, este condiţionată de cultivarea limbii – raţiunea urzirii Societăţii – pentru ridicarea ei la nivelul limbilor romanice europene şi pentru „înălţarea naţiei noastre…", „câştigându-ne astfel vază şi merite", după cum preconiza apelul: „Noi să facem ce ni stă cu putinţă, să ne silim să cîştigăm neamului nostru merite şi vază

---

[6] Victor V. Grecu, *Necesitatea şi menirea Academiei în gândirea şi preocupările intelectualilor transilvăneni din secolul trecut*, în *Academia Română, Memoriile secţiei de Ştiinţe Istorice,* seria a IV-a, tom VII, 1983, p.67-86.

[7] Victor V. Grecu, *Unitatea limbii şi unitatea naţională în Transilvania în secolul trecut,* în *Ziridiva* (Arad), vol.VII, 1977,p.97-117.

[8] G. Bariţ, *Războiul limbilor,* în *Foaie pentru minte, inimă şi literatură*, XVIII, 1855, nr.17, p.80.

[9] Zenovie Pîclişanu, *O veche societate pentru cultivarea limbii române,* în *Revista istorică*, VII, 1921, nr.4-6, p.129.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

cît mai mare, cultivîndu-ne limba şi răspîndind ştiinţele”…, „cu ajutorul lexiconului, a gramaticii, ale căror cărţi, ce sunt de lipsă, se va poli [polei-poleire] limba noastră cea românească”, la care se poate ajunge „un lexicon curat românesc făcînd”…, „contribuind foarte mult ca limba noastră să fie iubită de alţii, cari ar vedea că limba română e potrivită să devină o limbă generală, cum au fost în vechime limbile greacă şi latină, sau cum sunt astăzi limbile italiană şi franceză”[10], încheind cu convingerea tonificatoare că „putem fi mândri şi fericiţi că… totuşi limba noastră va stăpîni odată în ţara asta”.

Aceeaşi vibrantă dorinţă patriotică o exprimă, în scrisoarea din 14 octombrie 1814, către episcopul Samuil Vulcan, Ioan Corneli, coautor al *Lexiconului de la Buda*, 1825, atribuindu-i aceeaşi dublă menire, „a îmbogăţi limba şi a lumina naţia noastră, carea întru esprimarea unor lucruri e săracă şi lipsită de termini expresivi”[11].

La 1816, Petru Maior recomanda poporului *modelul european*, în aceeaşi dorinţă a integrării culturale: „înţelepţeşte te vei îndemna, *aprins de dragostea poporului tău* (s.n.), a îmbogăţi dialecta Patriei tale, precum toate neamurile Europei astăzi se nevoiesc nu numai a-şi curăţa limba sa, a o netezi şi a o poli, ci şi la acea culme de deplinire a o înălţa, cît să o facă de ajuns avută spre împărtăşirea tuturor ştiinţelor iubitorilor de învăţătură oamenilor săi”[12]. În această operaţie, anticipînd pe marii romanişti de mai târziu, el propovăduia reconstituirea modelului unitar iniţial, după care să se orienteze acţiunea de purificare a limbii în vederea unificării şi cultivării ei. „El crede că compararea formelor păstrate în limbile romanice ar permite să

---

[10] *Ibidem,* p. 230, 133-134.

[11] *Documente preţioase,* în „Unirea”, (Blaj), X, 1900, nr.38, p. 314.

[12] Petru Maior, *Învăţătură pentru ferirea şi doftoriia boalelor ce se încing prin ţară,* Buda, 1816, p.130.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

restabilim fizionomia limbii din care derivă toate celelalte”[13], şi care trebuia să servească drept unitate de referinţă pentru ridicarea limbii la nivelul surorilor ei romanice europene. Atestarea progreselor înregistrate în evoluţia celorlalte limbi, la care raporteză starea limbii noastre, îi prilejuieşte lui Vasile Gergely de Csokotics, trei ani mai tîrziu, o amară constatare: „Cunoscut lucru este cum că mai toate naţioanele Europei ş-au îndreptat şi cultivat limbile sale. A noastră iar au rămas neprelucrată şi serecuţă”. Ea motivează şi amplifică apelul patetic adresat compatrioţilor: „Aşadar, să nu fim leneşi a îndrepta, înmulţi şi togmi limba noastră cea veche românească şi [să] nu ne lăsăm mai înapoi decît toate naţiunile Europei” (!) şi sesizînd, cu remarcabilă intuiţie, relaţia limbă-cultură[14] îşi exprimă convingerea că prin cultivarea limbii se va dezvolta şi „cultura naţiunii cea dinlăuntru”[15].

Modelul celorlalte limbi europene, mai cu seamă al limbilor romanice, este promovat cu consecvenţă, în aspiraţia de a ajunge la nivelul acestora. În atare perspectivă, cu optimismul lui, Ion Budai Deleanu îşi exprimă credinţa că, numai prin cultivarea ei, „limba română are toate calităţile pentru a deveni cu timpul o limbă egală în cultură cu cea italiană, dacă oamenii iscusiţi se vor ocupa de ea”[16]. Spiritul de emulaţie european în materie de limbă şi exemplul altor limbi, este un stimulent puternic care

---

[13] Dimitrie Popovici, *La littérature roumaine á l'époque de la Lumiéres,* Sibiu, 1945, p. 255.

[14] Vezi: Doina David, *Limbă şi cultură,* Timişoara, Editura Facla, 1982.

[15] Vasile Gergely de Csokotics, *Omul de lume,* Viena, 1829, p. 75-76; şi I. Breazu, *Lupta românilor din Transilvania pentru limbă,* Sibiu, 1943, p. 16-18.

[16] Ion Budai Deleanu, *Scrieri lingvistice,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 39; Victor V. Grecu, *preocupările lui Ion Budai Deleanu pentru unificarea limbii literare,* în *Limbă şi literatură,* Bucureşti, vol. 27, 1970, p. 152-157.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

amplifică interesul şi dinamizează eforturile, iar Budai Deleanu recunoaşte acest mobil în preocupările sale lexicografice: „Văzînd că toate neamurile Europei au demult acum lexicoanele sale, numai la neamul nostru lipseşte o carte ce se poate zice spiţa cea dintîi a culturii, mă simţeam răpit cu totul spre acest scopos înalt”[17]. Intuind relaţia dezvoltării limbii cu evoluţia culturii, el arată că numai prin cultură poporul român îşi va cuceri prestigiul în rîndul naţiunilor europene civilizate, ceea ce reprezenta dorinţa unanimă: „Neamul românesc face în Dacia o naţiune de frunte, dintru mai multe milioane alcătuită, care nu doreşte altă, numa ca prin o mai mare cultură să să poată apropia de celelalte neamuri politicite a Europii”[18].

În concepţia învăţaţilor Şcolii Ardelene, limba şi cultura, ca şi istoria, dobîndeau un deosebit caracter *militant*[19]*;* ele „deschideau poporului român orizontul larg al întreg neamului românesc… anticipau asupra viitoarei unităţi naţionale”[20]. Sudura dintre limbă şi istorie, interdependenţa dintre limbă şi naţiune îşi au originea în gîndirea Şcolii Ardelene. Istoria, limba şi cultura deveniseră astfel ştiinţe naţionale şi arme de luptă. Acestea constituiau instrumentele principale de afirmare a unităţii naţionale şi culturale[21], menite să asigure integrarea românilor în cultura europeană.

Toţi reprezentanţii Şcolii Ardelene au fost conştienţi că cea mai acută problemă a timpului lor era instruirea, cultivarea

---

[17] Elena Stîngaciu, *Prefaţa la lexiconul românesc-nemţesc,* în *Limba română,* IX, 1960, nr.2, p.37.

[18] Ion Budai Deleanu, *op. cit.,* p. 188.

[19] David Prodan, *Supplex Libellus Valachorum,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1967, p. 470.

[20] Dimitrie Macrea, *Studii de lingvistică română,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1970, p.66.

[21] Werner Bahner, *Das Sprach-und Geschichtsbewusstsein in der Rumänischen Literatur von 1780-1880*, Akademie – Verlag-Berlin, 1967, p.38.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

poporului, ce se putea realiza, în mare măsură, numai prin cultivarea limbii române[22]. În această perioadă cultura se dezvoltă sub semnul romanităţii, ridicată la rangul de dogmă în istorie, aşa cum „latinitatea era dogmă în gramatică”[23]. Întoarcerea la „original” avea o semnificaţie pur teoretică, determinată de lupta pentru recunoaşterea drepturilor istorice ale naţiunii române. Ei au fost mai mult teoreticieni decît practicieni ai ideii latiniste[24], în practică, nu s-au gîndit niciodată să modifice limba şi pentru realitatea faptului că aplicarea unei terapeutici purificatoare, oricît de moderate, era mult mai dificilă decît întemeierea ei teoretică[25]. Cultivarea şi unificarea limbii şi, prin aceasta, propăşirea culturii, reprezentau un act de afirmare naţională, de progres cultural, de renaştere românească[26], de emancipare la nivelul civilizaţiei europene. Idealul integrării culturale pe plan european, specific iluminismului românesc constituie caracteristica esenţială a preocupărilor legate de realizarea imperativelor respective. La aceasta se alătură, apoi, patriotismul; ele erau izvorîte din mobiluri patriotice, însemnau, cum o afirmă plenar toţi învăţaţii, un act patriotic, fiind privite ca o virtute patriotică[27]. Patriotismul adaugă acestor preocupări o dimensiune complementară, de o impresionantă forţă coercitivă, mobilizatoare.

---

[22] Aron Densusianu, *Istoria limbei şi literaturei române,* ed. a II-a, Iaşi, 1894, p. 251.

[23] Lucian Blaga, *Gîndirea românească în Transilvania, în secolul al XVIII-lea,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1966, p. 132.

[24] Mario Ruffini, *La scuola latinista romena (1870-1871). Studio storico-filologico,* Roma, 1941, p. 99, 153.

[25] Victor V. Grecu, *Originea, esenţa şi funcţiile purismului Şcolii Ardelene,* în *Buletin Ştiinţific* (Baia Mare), seria A, IV, 1972, p. 55-67.

[26] Adrian Marino, *op. cit.*,p.469.

[27] Victor V. Grecu, *Studii de istorie a lingvisticii româneşti,* Bucureşti, Editura Didactică şi Pedagogică, 1971, p. 72-91.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

Reprezentînd un imperativ fundamental în zestrea ideologică şi preocupările energice ale Şcolii Ardelene, ca şi cel al romanităţii, identităţii şi unităţii naţionale, idealul integrării culturale la nivel european va fi însuşit de generaţia revoluţiei şi a primei uniri şi potenţat în noul climat istorico-politic, devenind una din coloanele de susţinere a operei de renaştere naţională.

Contribuind la progresul culturii noastre, preocupările pentru dezvoltarea limbii aveau o finalitate mult mai îndepărtată. Ele erau menite să sprijine integrarea românilor în cultura europeană. Ion Budai Deleanu, intuind un mare adevăr, a arătat că numai prin cultură poporul român îşi va cuceri prestigiu în rândul naţiunilor europene civilizate, ceea ce constituia o dorinţă unanimă şi primordială: „Neamul românesc custă şi face în Dacia o naţiune de frunte dintru mai multe milioane alcătuită, care nu doreşte altă, numai ca prin o mai mare cultură să să poată apropia de celelalte neamuri politicite a Europii”[28]. La procesul integrării culturale la nivel european contribuia şi progresul limbii. O perspectivă ce subordona eforturile în domeniul limbii şi condiţiona orientarea acestora. Cultivarea şi unificarea limbii prin intermediul lucrărilor normative respective nu era altceva decît aspectul lingvistic al „luminării”, care reprezenta mijlocul de bază al emancipării naţionale, la nivelul civilizaţiei europene, sub toate aspectele.

Preocuparea pentru unitatea limbii se întemeia pe încrederea şi optimismul în virtuţile şi perspectivele limbii noastre. Toţi autorii sunt convinşi de calităţile limbii. Reprezentativă pentru caracterizarea mentalităţii întregii generaţii este, în această privinţă, convingerea lui I Budai-Deleanu, citată anterior, exprimată în *Scurte observaţii asupra Bucovinei,* că „limba română are toate calităţile, pentru a deveni cu timpul o limbă egală în

---

[28] Ion Budai Deleanu, *Scrieri lingvistice,* Bucureşti, Editura Ştiinţifică, 1970, p. 188.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

cultură cu cea italiană, dacă oameni iscusiţi se vor ocupa de ea[29]. Asemenea convingeri stimulează interesul cărturarilor ţi potenţează străduinţele lor de a contribui la propăşirea limbii[30].

Discuţiile privind unitatea limbii române literare pornesc de la constatarea comunităţii înţelegerii între vorbitori. În preocupările lor învăţaţii Şcolii Ardelene sunt conştienţi şi subliniază faptul că românii se folosesc în comunicare de aceeaşi limbă, pe întreg teritoriul lingvistic. Unitatea limbii se reflectă diferit în conştiinţa acestora şi este analizată şi evidenţiată sub diverse aspecte. La Petru Maior comunitatea înţelegerii prin intermediul aceleiaşi limbi, este o constatare pe cît de firească pe atît de preţioasă: „Românii, cei dincoace de Dunăre, toţi se înţeleg laolaltă”[31] Aceeaşi convingere o exprimă Gheorghe Şincai în prefaţa la ediţia a doua din *Elementa,* vorbind de „neamul care se foloseşte de una şi aceeaşi limbă”[32].

Preocupările privind unitatea limbii române literare au cunoscut, în permanenţă, un orizont foarte larg. Cadrul preocupărilor nu a fost redus la limitele limbii noastre. Autorii au avut în vedere situaţia şi preocupările similare din alte limbi, luându-le ca termen de comparaţie sau ca exemplu. Situarea discuţiilor în ansamblul eforturilor pe plan european şi raportarea permanentă la ele, cu toate consecinţele pozitive menţionate, a caracterizat interesul Şcolii Ardelene pentru unificarea şi cultivarea limbii literare. Uneori optica respectivă genera adevărate complexe de inferioritate, dar în toate cazurile constituiau un suport şi un

---

[29] *Ibidem*, p. 39.

[30] Victor V. Grecu, *Unificarea limbii literare în gândirea şi preocupările Şcolii Ardelene,* în *Studii şi cercetări ştiinţifice* (Bacău), 1972, p. 89-101.

[31] Petru Maior, *Disertaţie. Pentru începutul limbei româneşti* în *Istoria,...* p. 307.

[32] Gheorghe Şincai, *Elementa linguae Daco-Romanae sive Valachicae emendata, facilitata, et in meliorem ordinem redacta per–*, Buda, 1805, p. 3.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)

stimulent convingător ce alimenta zelul preocupărilor. Puterea exemplului altor limbi a sporit pasiunea autorilor, luciditatea şi incandescenţa argumentaţiilor.

Ideile Şcolii Ardelene s-au răspîndit mobilizator pe întreaga arie a poporului nostru. Ele au contribuit la dezvoltarea conştiinţei de sine a poporului[33], la consolidarea conştiinţei naţionale moderne, a conştiinţei unităţii. Prin lupta începută de Inochentie Micu, consacrată şi generalizată prin lucrările Şcolii Ardelene, „inima a început a bate, spiritul a se lumina şi a se ridica cunoştinţa de sine, – şi porniră mulţi la lucru pentru cultura naţională”[34]. Din culmea ce desparte secolul al XIX-lea de al XVIII-lea, arăta Papiu-Ilarian, „începură românii a reveni la conştiinţa de sine şi ideea românismului de atunci reînvie”[35]. Ideile vehiculate prin aceste discuţii au ridicat poporul la înălţimea demnităţii pe care i-o dezvăluia originea şi limba sa, l-au întărit în hotărîrea şi voinţa lui de emancipare socială şi naţională. Ele au avut o destinaţie politică precisă: „trezirea conştiinţei naţionale, afirmarea drepturilor poporului român, ridicarea prestigiului său prin demonstrarea latinităţii noastre”[36].

---

[33] D Prodan, *op. cit.,* p. 470

[34] Athanasie Marienescu, *Viaţa şi operele lui Petru Maior,* Bucureşti, 1883, p. 2.

[35] Al. Papiu-Ilarian, *Viaţa, operele şi ideile lui Georgiu Şincai din Şinca,* Bucureşti, 1869, p.2

[36] Adrian Marino, *op. cit.,* p. 469.

BDD-A12944 © 2010 Editura Mirton; Editura Amphora
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.169 (2026-11-07 03:00:37 UTC)